

КАПИТАЛ И НЕГОВА АДЕКВАТНОСТ ВО КОМЕРЦИЈАЛНОТО БАНКАРСТВО

Автор: д-р Синиша Наумоски, АБИТ

Апстракт

Ревидираните финансиски извештаи на трите најголеми комерцијални банки во македонскиот банкарски систем покажуваат две работи:

- учеството на капиталот во однос на средствата е значително повисоко од минимално потребната стапка на адекватност на капиталот, која банката е должна посотојано да ја оджува не пониска од 8%; и
- покажуваат меѓусебни разлики во поглед на нивното учество на капиталот во однос на средствата (адекватност на капиталот);

Во контекст на ваквите податоци од табелата, се отвараат неколку прашања:

- Какво е значењето на капиталот во банкарството?
- Каква е структурата на изворите на банкарски капитал?
- Како се пресметува стапката на адекватност на капиталот?

Како што знаеме, капиталот е еден од неопходните ресурси за функционирање на организациите. Отсуството на доволен износ на капитал е лимитирачки фактор за банкарските активности, а со тоа, ограничениот капитал е кочница и за поголема профитабилност, односно максимизирање на пазарната вредност на банката. Оттука, може да се каже дека ефикасното функционирање и стабилноста на една банка, се во директна зависност од големината и соодветноста на нејзиниот капитал.

Кога говориме за капиталот, треба да правиме јасна дистинкција помеѓу банкарскиот капитал и капиталот во небанкарските институции. За разлика од останатите небанкарски организации во општеството, каде што потребата од капитал е значително поголема, во случајот на банките и останатите финансиски институции поврзани со финансиски услуги, потребата од капитал е значително мала. Имено, причината за тоа, треба да ја бараме во фактот што банките имаат низок левериџ што укажува на тоа дека учеството на капиталот во вкупните средства на банката е многу мало. Тоа се поткрепува со точката 3 во Одлуката на НБРСМ во која, се вели: "Банката е должна постојано да одржува стапка на адекватност на капиталот, која не може да биде пониска од 8%". Со други зборови кажано, учеството на капиталот во вкупните средства на банката, да не биде пониско од 8%.

Клучни зборови: адекватност на капитал, банки, базел 3, ризично пондерирана актива, капитална рамка, централни банки, капитална спогодба, финансиски извештаи, средства, актива, основен капитал и дополнителен капитал

Како банките успеваат со толку минимално учество на сопствениот капитал во вкупните средства, да обезбедат дополнителни извори на финансирање за континуитет во своето работење?

Одговорот на ваквото прашање е дециден: дополнителните извори на финансирање во банкарството се обезбедуваат преку зголемување на депозитите т.е. со зголемување на изворите на мобилизирани средства во пасивата на банката. Тоа најдобро може да се согледа преку илустративно прикажување на пасивата од Билансот на состојба во банката "НН" (види Табела 1).

За таа цел, менаџментот на банката "НН" треба да обезбеди рамнотежен однос на обемот на капитал од една, со моменталните потреби на банката, од друга страна. Имено, таквата рамнотежа се темели на добрата способност на менаџментот во процесот на мониторинг и прелиминарните проценки за изворите на дополнителен капитал потребен за банката "НН".

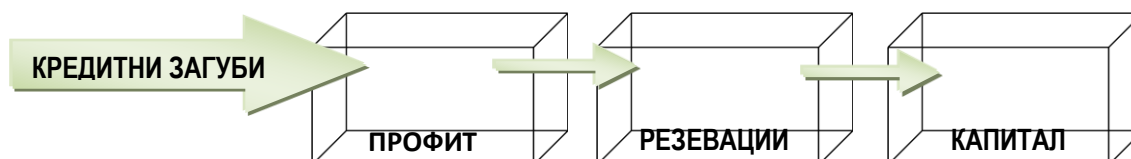
Табела 1: Капиталот во комерцијалната банка "НН"

ПАСИВА	
Депозити на Банки и Финансиски институции	303,948
Депозити - Корпоративен сектор	1,674,701
Депозити - Сектор Население	2,497,300
Депозити на Клиенти	4,172,001
Обврски по кредити	633,338
Останати обврски	62,687
Вкупно обврски	5,171,975
Капитал и резерви	
Запишан капитал	907,888
Резервен фонд	8,872
Задржана добивка/(Акумулирани загуби)	64,987
Вкупно капитал и резерви	981,747

Извор: Сопствена илустрација

Капиталот на банката може да се набљудува и од стојалиште на **ризикот** во банкарското работење. Тоа значи дека помеѓу капиталот и ризикот постои позитивна врска. Во оваа насока, Џонатан Г. во неговото истажување ќе истакне: "капиталот ја претставува последната линија на одбрана во услови на кредитни загуби". Ваквото тврдење, илустративно може да се прикаже како на Слика 1.

Слика 1: Линии на одбрана во услови на кредитни загуби

Извор: Jonathan G., (2001) *The Bank Credit Analysis Handbook, A Guide for Analysis, Bankers and Investors*, John Wiley & Sons, Ltd. p.263. Преземено од Попоска К., стр. 54

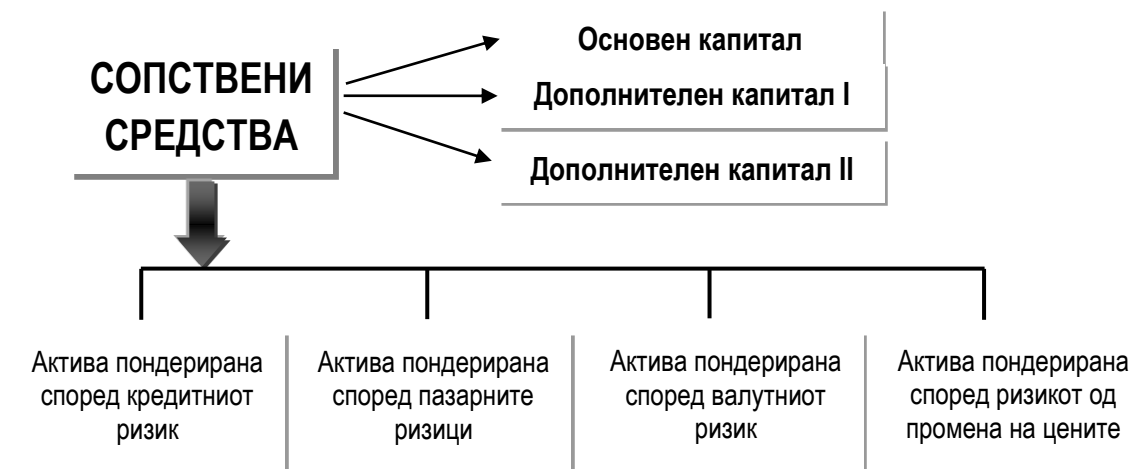
Пред повеќе од една деценија или поточно во 1998 година, Управата на федералните резерви на САД и представниците на останатите водечки земји во светот, направиле спогодба за новите стандарди на банкарскиот капитал. Имено, ваквиот пакт се нарекува **Базелска спогодба**, како обележје на градот Базел, во Швајцарија, каде меѓу другото таквата спогодба е потпишана.¹ Од тој момент па наваму, новите базелските стандарди се применуваат како унифицирани во сите банкарски институции на земјите потписнички.

Според тоа, првобитните Базелски стандарди во функција на капиталот во банките денес, се познати како **Базел I** и истите наметнуваат потреба од негова диверзификација според изворите. Имено, под такви услови на првата Базелска спогодба, изворите на капиталот во банките се поделени во две основни групи:

- (1) Основен капитал (примарен);
- (2) Дополнителен капитал (секундарен).

Оттука, вкупниот сопствен капитал или *сопствените средства* на една комерцијална банка претствауваат збир на основниот капитал, дополнителниот капитал I и дополнителниот капитал II. Износот на *сопствените средства*, како и *дополнителниот капитал I*, банката може да го корисити за покривање на кредитниот ризик, валутниот ризик, ризикот од промена на цените на стоките и пазарните ризици. Додека, износот на *дополнителниот капитал II* може да се корисити само за покривање на пазарните ризици со исклучок на одредените намалувања. Илустативно, тоа е предствено на *Слика 2*.

Слика 2: Структура на сопствените средства во банките

Извор: Сопствена илустрација

¹ Види поопширно: www.bis.org/publ/bcbsotta.htm, 05.06.2011;

Основниот (примарен) капитал на банката претставува збир од следните позициите прикажани во табелата:

Табела 2: Структура на основниот капитал во банките

1.	Номинална вредност на обични акции и премија	2.870
2.	Номинална вредност на некумулативни акции и премии	1.450
3.	Резерви и задржаната добивка	1.150
4.	Позиции како резултат на консолидација	0
5.	Одбитни ставки	800
	ОСНОВЕН КАПИТАЛ (1+2+3+4-5)	4.670

Извор: сопствена илустрација

Во рамките на **секундарниот капитал**, во банката се содржни: дополнителен капитал I и дополнителен капитал II. Истите може да се погледнат во *Табела 3*.

Табела 3: Структура на секундарниот (дополнителен) капитал во банките

1.	Уплатени и запишани приоритетни акции и премија	2.690
2.	Ревалоризациона резерва	0
3.	Хибридни капитални инструменти	100
4.	Субординирани инструменти	1.100
	ДОПОЛНИТЕЛЕН КАПИТАЛ I (1+2+3+4)	3.890
5.	Субординирани инструменти кои можат да бидат дел од ДП - II	
	ДОПОЛНИТЕЛЕН КАПИТАЛ II (5)	1.600

Извор: сопствена илустрација

Структурата на **банкарската актива** ја сочинуваат позиции кои во себе содржат различен степен на ризичност, па според тоа и нивното учество во активата пондерирана според ризиците ќе биде различно. Тоа најдобро може да се види од приказот подолу, каде е даден хипотетички пример за пресметувањето на ризичнопондерираната актива.

Табела 4: Пресметка на актива пондерирана според ризиците

АКТИВА	Износ	Мерење на ризикот	Ризичнопондерирана актива
Готови парични средства и државни обврзници	1.127.271	0 %	0
Кредити на и побарувања од банки	104.691	20 %	20.938
Кредити - Корпоративен Сектор	2.766.392	100 %	2.766.392
Кредити – покриени со хипотека	1.371.658	50 %	685.829
	ВКУПНО:		3.473.159

Извор: сопствена илустрација

При пресметката на активата пондерирана според ризиците, како основица на пондерот се земаат позициите во активата на билансот во нето-износ, како разлика помеѓу нивната сметководствена вредност и соодветниот износ на исправката на вредноста, акумулираната амортизација и ефектите од промена на објективната вредност. Исто така, врз основа на *Базелскиот договор*, за пресметка на задолжителното ниво на капитал, за секоја банка, се применуваат коефициенти на кредитен ризик на сите билансни и вонбилансни позиции. Имено, секоја билансна и вонбилансна позиција се множи со соодветниот коефициент на ризик, за да на крајот се добие активата пондерирана според ризиците.

Според тоа, стапката на адекватност на капиталот се пресметува како однос помеѓу сопствените средства (вкупниот сопствен капитал) и активата пондерирана според ризикот.

$$\text{САК} = \frac{\text{Основен капитал} + (\text{Дополнителен капитал I} + \text{Дополнителен капитал II})}{\text{Активa пондерирана според ризик}}$$

САК – стапка на адекватност на капиталот

Tier 1 capital – основен капитал

Tier 2 capital – дополнителен капитал I и дополнителен капитал II

Со цел, да се направи правилна проценка на адекватноста на капиталот, банките се должни да направат **квантификација на ризиците во структурата на средствата**, а особено на кредитниот ризик. Затоа велеме дека банката е должна да располага со адекватно ниво на капитал потребно за покривање на кредитниот ризик, валутниот ризик и пазарните ризици. Според банкарската регулатива, **капиталот потребен за покривање на ризиците се бара да биде еденаков или повисок од 8% од активата пондерирана според ризиците**. Додека пак, регулативата вика, активата пондерирана според ризиците да биде еднаква или повисока од 12,5% од капиталот потребен за покривање на ризиците. Во интерес на нашата истражувачка работа, постапката за пресметување на адекватноста на капиталот во банките ќе биде илустрирана со користење на еден хипотетички пример.

Хипотетички пример:

- Според локалната регулатива на банката, пондерите на ризичност во структурата на активата се следни:
  - готовите парични средства и државните обврзници имаат пондер на ризичност 0%;
  - стамбените хипотекарни кредити имаат пондер 50%;
  - останати кредити на клиенти имаат пондер 100%
- Понатаму, во примерот се вели дека Банката "НН" располага со *средства* во висина на 200 парични единици, и тоа:

АКТИВА	Износ
Готови парични средства	20 п.е.
Државни обврзници	30 п.е.
Хипотекарни кредити	40 п.е.
Останати кредити на правни и физики лица	100 п.е.
Останати средства	10 п.е.
ВКУПНО:	200 п.е.

Додека на страна на пасивата, *обврските* изнесуваат **190 п.е.**, при што истите се во целост, по основ на депозитни прибирања на банката.

Како што знаеме по основи на сметководство, по дефиниција капиталот е еднаков на средствата минус обврските. Тоа, во нашиов случај би било (200п.е. - 190 п.е.) 10 п.е. Понатаму, активата пондерирана според ризик (ризичнопондерирана активата - РПА), банката ја пресметува на следниов начин:

АКТИВА	Износ	Пондер на ризичност	Ризичнопондерирана актива
Готови парични средства	20 п.е.	0%	0 п.е.
Државни обврзници	30 п.е.	0%	0 п.е.
Хипотекарни кредити	40 п.е.	50%	20 п.е.
Останати кредити на правни и физики лица	100 п.е.	100%	100 п.е.
Останати средства	10 п.е.	100%	10 п.е.
ВКУПНО:	200 п.е.		130 п.е.

Од приказот погоре, се гледа дека за **200 п.е. средства** банката треба да има **130 п.е. капитал** или со други зборови кажано, вкупниот ризик на активата изнесува 130 п.е. Оттука, стапката на адекватност на капиталот ќе биде пресметана на следниов начин:

Активa пондерирана според ризик	130 п.е.
Сопствени средства	10 п.е.
Стапка на адекватност на капиталот (Сопствени средства / активата пондерирана според ризик *100)	7,69%

За разлика од Базел I, кога се применуваше иста стапка на пондер за ризичност за секоја категорија во активата на билансот на состојба, со примената на **Базел II**, при пресметката на ризичнопондерираната актива според степенот на ризичност се врши рангирање на елементите.² Од ова, може да заклучиме дека во комерцијалната банка "НН" според Базел II, кредитите се рангираат според нивниот рејтинг, при што, за секоја различна категорија на кредити се применуваат различни пондери. Сега, доколку го илустрираме истиот *хипотетички пример*, од предмалку, но според Базел II, би изгледал вака:

- Банката "НН" располага со *средства* во висина на 200 парични единици, и тоа:

АКТИВА	Износ
Готови парични средства	20 п.е.
Државни обврзници	30 п.е.
Хипотекарни кредити	
AAA,AA	20 п.е.
Б,ЦЦЦ и подолу, 90 дена ненаплатени	20 п.е.
Останати кредити на правни и физики лица	
A	50 п.е.
BBB,BB	50 п.е.
Останати средства	10 п.е.
ВКУПНО:	200 п.е.

- Ризичнопондерирана актива - РПА, банката ја пресметува на следниов начин:

² Види повеќе, Докторска дисертација (2011) Наумоски С., „Современи концепти на ревизија на финансиски извештаи и ревизија на успешност во комерцијалното банкарство“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје, Економски институт: Скопје, стр. 384

АКТИВА	Износ	Пондер на ризичност	Ризичнопондерирана актива
Готови парични средства	20 п.е.	0%	0 п.е.
Државни обврзници	30 п.е.	0%	0 п.е.
Хипотекарни кредити			
AAA,AA	20 п.е.	20%	4 п.е.
Б,ЦЦЦ и подолу, 90 дена ненаплатени	20 п.е.	150%	30 п.е.
Останати кредити на правни и физики лица			
A	50 п.е.	50%	25 п.е.
БББ,ББ	50 п.е.	100%	50 п.е.
Останати средства	10 п.е.	100%	10 п.е.
ВКУПНО:	200 п.е.		119 п.е.

Од приказот погоре, се гледа дека за **200 п.е. средства** банката треба да има **119 п.е. капитал** или со други зборови кажано, вкупниот ризик на активата изнесува 119 п.е. Од ова, стапката на адекватност на капиталот ќе биде пресметана на следниов начин:

Активa пондерирана според ризик	119 п.е.
Сопствени средства	10 п.е.
Стапка на адекватност на капиталот (Сопствени средства / активата пондерирана според ризик *100)	8,40%

На крајот, може да заклучиме дека капиталната спогодба Базел II предвидува промени во начинот на утврдување на ризично пондерираната актива, додека начинот на утврдување на гарантниот капитал (основниот капитал) останува ист како и во постојната капитална рамка. Имено, промените во утврдувањето на *РПА - ризично пондерираната актива* се однесуваат на промени во третманот на кредитниот ризик и на вклучувањето на оперативниот ризик.³

Во текот на ревизијата на успешност, при оценка на состојбата со капиталот во комерцијалните банки, правиме финансиска анализа по пат на користење на аналитички показатели. Таквите аналитички постапки за адекватноста на капиталот укажуваат на потребите за капитал во банката од една, како и создавање и развој на стратегии за задоволување на таквите потреби, од друга страна. За правилно извршување на оваа анализа, менаџментот на банката во континуитет треба да ја набљудува состојбата поврзана со динамиката на капиталот, како и да ги идентификува факторите кои што влијаат врз адекватноста на капиталот во секој момент од деловното работење. Имено, станува збор за следниве аналитички постапки:

- *Показател за квалитет на капиталот ПКК* - ваквиот коефициент го покажува соодносот внатре во структурата на сопствените средства на банката⁴, и тоа помеѓу

³ *Оперативниот ризик* е многу значаен ризик на кој што се изложени банките, поради што тие треба да имаат соодветна заштита од евентуалните загуби кои што би можеле да настанат како резултат на овој ризик.

⁴ Сопствените средства на една комерцијална банка предствауваат збир на основниот капитал, дополнителниот капиал I и дополнителниот капитал II.

основниот фиксен капитал на банката од една, и вкупниот износ на сопствениот капитал, од друга страна.

$$\text{ПКК} = \frac{\text{основен фиксен капитал}}{\text{сопствени средства на банката}}$$

ПКК – Показател за квалитет на капиталот

- *Финансиски левериџ ФЛ* – пресметување на соодносот помеѓу обврските на банката и вкупните средства (актива). Ваквиот коефициент покажува, колкав е делот на позајмени средства (обврски) на банката во вкупниот волумен на сопствениот капитал на банката или со други зборови кажано, претставува релативниот однос помеѓу сопствените и туѓите извори на капитал.

$$\text{ФЛ} = \frac{\text{обврски}}{\text{средства (актива)}}$$

ФЛ– финансиски левериџ

Табела 5: Показатели на капиталот во комерцијалните банки во ЕУ земја

БАНКИ	Актива (илјади ЕУР)	Стапка на адекватност на капиталот	Финансиски левериџ	Показател за квалитет на капиталот
„А“	16.433.960	16,3%	86,2%	81,2%
„Б“	7.530.520	16,9%	84,4%	87,1%
„Ц“	26.892.997	27,7%	74,8%	96,0%
„Д“	92.673.922	16,2%	88,5%	75,0%
„Е“	50.122.929	21,6%	86,3%	65,3%

Извор: <http://raexpert.org>

По извршените пресметки на аналитичките показатели за адекватноста на капиталот на водечките комерцијални банки во конкретната земја од ЕУ во примерокот, може да се констатира дека подеднакво слични резултати, со просек некаде околу 20% стапка на адекватност на капиталот, поседуваат и големите и малите банки, што покажува, добар сигнал за целокупниот национален банкарски систем.

Македонскиот банкарски систем

Според тоа, како заедничка карактеристика за македонскиот банкарски систем во целост, може да се каже дека е отпорен на цикличните пазарни текови од една, и покажува стапка на адекватност на капиталот која може да одговори на новите капитални регулативи пропишани со новата капитална спогодба Базел III.

Состојбите дома, согласно податоците на НБРСМ од првиот квартал за **2020 година покажуваат стапка на адекватност на капитал од 16,5%**, што е за 0,2 процентни поени повисоко споредено со крајот на 2019 година.

Македонскиот банкарски систем во првата половина на 2020 година покажува континуитет низ годините со двоцифрена стапка на адекватност на капиталот која се движи над 16,5%, и во целост ги задоволува стандардите на капитална спогодба Базел III. Основната цел на новата капитална спогодба е воведување реформи за зголемување на нивото и квалитетот на сопствените средства на банките.

Имено, тоа подразбира да се стави поголем фокус на акционерскиот капитал, односно обичните акции и задржаната добивка, отколку на инструментите со должнички карактеристики и понизок квалитет. Суштински, со новите правила на Базел III, минималниот однос помеѓу акционерскиот капитал и активата пондерирана според ризикот, се зголемува од сегашните 2% на 4,5%. Понатаму, зголемувањето на овој однос ќе биде проследено и со зголемување на стапката на основниот капитал (Tier 1) од 4% на 6%.

Стапка на адекватност на капиталот согласно Базел III – перспективи

Стапка на адекватност на капиталот од минимум 10,5% до максимум 13%. Ова значи дека основниот капитал (Tier 1) се зголемува од 4% на 6%, така што со новите стандарди, неговиот минимум ќе биде 6%, но сега кога ќе се придодаде на тоа и дополнителен износ за зачувување на капиталот од 2,5%, тој ќе го достигне до 8,5%. Имено, неговиот максимум може да достигне и до 11% доклку во целост НБРСМ го воведо барањето за издвојување противцикличен капитал.

Библиографија:

1. Билтени на Народна Банка на Република Северна Македонија.
2. Годишни извештаи на Народна Банка на Република Северна Македонија.
3. Економски истражувања на Народна Банка на Република Македонија.
4. Квартални и месечни информации на Народна Банка на Република Северна Македонија.
5. Годишни, квартални и месечни извештаи на ТТК банка АД Скопје.
6. Годишни, квартални и месечни извештаи на Комерцијална банка АД Скопје.
7. Годишни, квартални и месечни извештаи на НЛБ банка АД Скопје.
8. Дневни извештаи на Стопанска банка АД Скопје.
9. Билтени на Министерство за финансии на Република С. Македонија.
10. Билтени на Државниот завод за ревизија на Р. С. Македонија
11. Годишни извештаи на Државниот завод за ревизија на Р. С. Македонија
12. Ревидирани финансиски извештаи од повеќето независни ревизорски куќи (Ernest Young, Price Water House Coopers, KPMG и др.) од работењето на комерцијалните банки во Р.С. Македонија.